

האוכלוסייה הערבית בישראל: נתוני יסוד

א. כללי: הרכב האוכלוסייה ופריסה גיאוגרפית

בסוף שנת 2012 מנתה האוכלוסייה הערבית בישראל 1,647,200 נפש, שהם כ-20.6% מכלל אוכלוסיית ישראל. במניין זה נכללו כ-294,300 תושבים ערבים במזרח-ירושלים אשר רובם מכריע אינם מחזיקים באזרחות ישראלית אלא מוגדרים כ"תושבי קבע". לפיכך מנתה אז אוכלוסיית האזרחים הערבים כ-1,352,900 נפש, ושיעורה בכלל אזרחי מדינת ישראל היה כ-17.6%

חוקרי החברה הערבית נוהגים להבחין בחמישה אזורים עיקריים שבהם מתגוררת אוכלוסיית האזרחים הערבים.

1. **אזור הצפון** - באזור זה מתגוררת יותר ממחצית האוכלוסייה הערבית בישראל. האזור כולל את מחוז הצפון (הגולן, הגליל והעמקים) וחלק ממחוז חיפה, למעט הערים המעורבות עכו, חיפה, מעלות-תְרשיחא ונצרת עילית, ולמעט היישובים הערביים בנפת חדרה.
2. **אזור המשולש** - המונח "המשולש" אינו קיים בסטטיסטיקה הרשמית של מדינת ישראל, אולם זהו המונח הרווח בשימוש בשיח המחקרי ובשיח הפוליטי העוסקים באוכלוסייה הערבית. מונח זה מתייחס לאזור הגיאוגרפי שסופח למדינת ישראל במסגרת הסכמי שביתת הנשק ("הסכמי רודוס") בשנת 1949. הוא כולל את האזורים הטבעיים בנפת חדרה ("הר אלכסנדר" ו"אזור חדרה") שבמחוז חיפה, וכן את נפת השרון ואת נפת פתח-תקווה במחוז המרכז. באזור זה מתגוררת כחמישית מאוכלוסיית האזרחים הערבים במדינה.
3. **הנגב** - אזור זה מתייחס לנפת באר-שבע. באזור זה מתגורר הרוב המכריע של אוכלוסיית הבדואים בנגב, שהם כשישית מאוכלוסיית האזרחים הערבים במדינה וכרבע מכלל אוכלוסיית הנגב.
4. **ערים מעורבות** - "ערים מעורבות", לפי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הן ערים אשר רוב מכריע של אוכלוסייתן יהודי אך יש בהן מיעוט ניכר של תושבים ערביים.
5. **אזור ירושלים** - אזור זה כולל את אוכלוסיית האזרחים הערבים המתגוררת במחוז ירושלים (לא כולל התושבים הערבים במזרח העיר ירושלים).

6. **שאר אזורי הארץ** - לפי הערכות, כמה אלפי אזרחים ערבים מתגוררים כיום ביישובים יהודיים במחוזות הצפון והמרכז, וכן בחלקו הצפוני של מחוז הדרום (נפת אשקלון). המניע העיקרי למעבר של תושבים ערבים מיישוביהם המקוריים לערים סמוכות הוא היעדר פיתוח של היישובים הערביים. תופעה זו מוכרת בעיקר בגליל (למשל בכרמיאל), אולם היא מתרחשת גם במקומות אחרים בארץ.

התפרוסת גיאוגרפית של אוכלוסיית אזרחי ישראל הערבים

אזור	מניין התושבים (באלפים)	שיעור (אחוזים)
אזור הצפון	722.8	53.4
אזור המשולש	286.8	21.2
הנגב	215.3	15.9
ערים מעורבות	108.1	8.0
אזור ירושלים	16.4	1.2
שאר אזורי הארץ	3.5	0.3
סך הכול	1,352.9	100.0

הרוב המכריע של אזרחי ישראל הערבים (81.3%) הם מוסלמים, 8.8% הם נוצרים ו-9.9% הם דרוזים. האוכלוסייה המתגוררת באזור המשולש ובנגב, המהווה (בשני האזורים הללו גם יחד) יותר משליש האוכלוסייה הערבית, היא כולה מוסלמית. לעומת זאת, האוכלוסייה הערבית באזור הצפון וכן באזור ירושלים ובערים המעורבות היא הטרוגנית, וכוללת את בני שלוש הדתות: מוסלמים, נוצרים ודרוזים. חלקם היחסי של הנוצרים והדרוזים בכלל האוכלוסייה הערבית המתגוררת בצפון-הארץ כמעט כפול מחלקם היחסי של הנוצרים והדרוזים באוכלוסייה הערבית במישור הכלל-ארצי.

טבלה 2: התפלגות אוכלוסיית האזרחים הערבים לפי דת ואזור גיאוגרפי (2011)

קבוצה דתית	כל הארץ	צפון-הארץ
מוסלמים	81.3%	68.7%
נוצרים	8.8%	14.2%
דרוזים	9.9%	17.1%
סך הכול	100.0%	100.0%

ב. מדד חברתי-כלכלי של היישובים הערביים בישראל

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאפיינת את המצב החברתי-כלכלי של היישובים בישראל באמצעות מדד משולב של תכונות האוכלוסייה ביישוב מסוים, ובהן: מקורות כספיים של התושבים, נתונים מתחום הדיור, רמת תשתיות עירוניות, בעלות משקי בית על מוצרים בני-קיימא, רמת מינוע של התושבים, רמת חינוך והשכלה, מאפייני תעסוקה ואבטלה ומאפיינים דמוגרפיים. על פי המדד החברתי-כלכלי שהתפרסם מטעם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ביוני 2013 רוב מכריע של היישובים הערביים מדורגים בשלושת האשכולות הנמוכים מבחינה חברתית וכלכלית. כמו כן, שלוש המועצות האזוריות המדורגות בדירוג החברתי-כלכלי הנמוך ביותר (אשכולות 1-2) הן מועצות שכל יישוביהן ערביים. באשכול הגבוה ביותר שבו מדורגים יישובים ערבים (5) מופיעים שני יישובים שאוכלוסייתם נוצרית. בחמשת האשכולות העליונים (6-10) שבהם מדורגים בסך הכול 60 יישובים, אין ייצוג כלל ליישובים ערביים.

טבלה 3: דירוג היישובים הערביים על פי המדד החברתי-כלכלי של היישובים בישראל (2013)

שיעור היישובים הערביים באשכול	מזה: יישובים ערביים	סך הכול יישובים באשכול	אשכול דירוג במדד החברתי-כלכלי 2013
5.8%	2	34	5
32.0%	8	25	4
78.6%	22	28	3
93.6%	44	47	2
60.0%	3	5	1

המשמעות היא שרמת החיים הממוצעת ביישובים הערביים נמוכה בהשוואה לרמת החיים הממוצעת ביישובים היהודיים. הסיבה לכך נעוצה בשילוב בין גורמים פנימיים, כאלה התלויים באורח החיים של קבוצת האוכלוסייה הנדונה, לבין גורמים חיצוניים התלויים בעיקר במדיניות הממשלה. למשל, ניתן להצביע על קווי דמיון בין רמת החיים המקובלת ביישובים הבדואיים בנגב לבין זו המקובלת ביישובים שאוכלוסייתם יהודית-חרדית, מחד גיסא, לעומת הדמיון בין רמת החיים המקובלת ביישובים שרוב אוכלוסייתם ערבית-נוצרית לבין זו המקובלת ביישובים יהודיים שרוב אוכלוסייתם חילונית, מאידך גיסא.

בעוד במקרה הראשון מדובר בקבוצות אוכלוסייה המקיימות אורח חיים מסורתית, ובהן ממוצע הנפשות למשק בית גבוה באופן משמעותי מן הממוצע הכלל-ארצי, במקרה השני מדובר בקבוצות אוכלוסייה המאמצות אורח חיים מודרני, ובהן ממוצע הנפשות למשק בית נמוך מן

הממוצע הכלל-ארצי. המשמעות המעשית היא שמשפחות המשתייכות למקרה הראשון חשופות יותר לקשיים כלכליים בהשוואה למשפחות המשתייכות למקרה השני. לעומת זאת, העובדה שבין יישובים ערביים ליישובים יהודיים השוכנים בסמיכות גיאוגרפית ממשיכים להתקיים פערים חברתיים-כלכליים גדולים (ראו טבלה 4) נעוצה בהבדלים ברמת הפיתוח הכלכלי של יישובים אלה, ואלה תלויים בעיקר במדיניות הממשלה.

טבלה 4 פערים בין יישובים יהודיים ליישובים ערביים סמוכים גיאוגרפית

אזור גיאוגרפי	יישוב	מספר הנפשות ביישוב - סוף 2012	אשכול דירוג במדד החברתי-כלכלי 2013
חוף הכרמל	זכרון-יעקב	20,900	8
	פורדיס	12,100	2
	כרמאל	44,900	5
הגליל	יישובי שגור: מגיד אל-כרום, בענה ודיר אל-אסד	32,700	2
המשולש	ראש-העין	40,600	6
	כפר-קאסם	21,100	3
הנגב	מיתר	6,900	9
	חורה	17,500	2